

AKCENATSKI ODNOSI U LUKU RIJEKE KUPE I U PODŽUMBERAČKOM KRAJU

Kao vrlo otporni jezični elementi akcenti mogu na spornim dijalekatskim međama odigrati važnu ulogu pri utvrđivanju pripadnosti pojedinih govora. Budući da se naslovom obuhvaćeno područje u čakavsko-kajkavskim razgraničavanjima na dijalektološkim kartama zaista različito prekrajalo, izložit ću akcenatske odnose govora toga kraja ne bih li u problematiku kajkavsko-čakavskih interferencija unio više svjetlosti.

Na srednjoj Kupi i pod Žumberkom nalazimo govore s dva, tri i četiri naglaska. U kajkavsko-čakavskim pretapanjima na tom tlu naročito se ističe granica između dvoakcenatskog i troakcenatskog sustava. Ona siječe luk rijeke Kupe na potezu od Karlovca do Metlike, usmjerena od jugoistoka prema sjeverozapadu, tako da veći, jugozapadni dio pripada dvoakcenatskom a manji, sjeverozapadni troakcenatskom sustavu.

Dvoakcenatski govori

Na dvoakcenatskoj strani granična su sela: *Donje Pokuplje* (na lijevoj obali Kupe), *Priselci* (na desnoj obali Dobre, pored njezina utoka u Kupu), *Grdun* (na lijevoj obali Dobre) zatim (podalje od obiju rijeka) *Pišćetke*, *Goli Vrh*, *Gornja Stranica*, *Martinski Vrh*, *Žugovac*, *Breznik Žakanjski*, *Žakanje*, *Gornji* i *Donji Bukovac* te *Bubnjarci* (na desnoj obali Kupe blizu Metlike). Zapadni luk rijeke Kupe dijeli te govore od belokrajinskih govora Metlike, Griblja i Adlešića. »Akcentuacija zapadne karlovačke regije«, kako su je iznijeli u »Karlovačkom govoru« Božidar Finka i Antun Šojat¹, vrijedi uglavnom za cijelo dvoakcenatsko područje u luku rijeke Kupe, a osnovna su mu obilježja:

a) naglasni inventar od dva silazna naglaska: *đko*, *kràva*, *mêso*, *sûša*

b) regresivna metataksa kratkosilaznog sa završnih i djelomično središnjih slogova: *đtac* — *đca*, *pòtok* — *pòtoka*, *vòda*, *sèlo*, *dvòrišće*, *kòleno*, *šènica*, *tèlica*, *dòbrega* — *dòbremu*, *mòjega* — *mòjemu*, *rèci* — *rècite*, *kòpala*, *kòsila*, *kàdi*

c) prenošenje kratkosilaznog na slog sa starom duljinom u sklonivim riječima u obliku dugosilaznog: *glàva*, *rùka*, *vìno*, *vrìme*, *pokàzala*, *divànila*

d) postojanost dugosilaznoga osim na nastavcima imeničke, pridjevske i zamjeničke fleksije: *mihûr*, *težák*, *mladê*, *sadê*, *orûde*, *korênje*, *divànim*,

¹ *Hrvatski dijalektološki zbornik*, knj. 3, str. 102—106, JAZU, Zagreb, 1973.

pokâžem, velîm, kosîm; ali — Gsg — *vòde, trâve*, Isg — *vòdum, trâvum*, Gsg — pridj. i zamj. *dòbre, mòje*, Isg — *dòbrum, mòjum*, Isg. m. i sr. r. — *dòbrim, mòjim*.

e) neprenošenje naglasaka na prefikse sa središnjih slogova: *donèsal — donèsla — donèšli, posîkal — posîkla — posîkli, namètal — namètala* (ali — *dònest, pòsić, namètati*)

f) relativno česta metatonija " > ^: *pâžulj, želûdac, lâstavica, čîšnja* (*črišnja i čerišnja*), *rûška (hrûška), kôža, mëlja, svôra, vûsnica*

v lôzu, cêstum, jâbuk, ljûbićic
sêla, lêta, kolêna, korîta
kâćji, tići, orâći, šivâća, nôvi, vèliki, širòki, lètni
slabîji, starîji
trèći (trèti)
z mânum, z nâmi, nîki, sâki
čûjem — kupûjem, trîba

Dva su konzervativnija govora na tom području, i to zadobarski i bubnjarski. U zadobarskom govoru (Zadoborje i Priselci) kratkosilazni ostaje na središnjim slogovima u primjerima poput *potòka, medvîdi, šenîca, telîca, dvorîšće, kolèno*, a ima i progresivnog pomicanja: *jagòda*. Dugosilazni se ne prenosi s nastavačne ultime: *vodê — vodûm, glavê — glavûm, dobrê — dobrûm — dobrîm, unê — unûm — unîm*, pa ni u većine glagola prve vrste u prezentu: *predêm, pletêm, pečêm, berêm, pasêm, grizêm*.

Ni u bubnjarskom nema regresivne metatakse kratkosilaznoga sa središnjih slogova: *sikîra, stenîca, kolèno, polèno, želèzno, odgrîzal, posîkal*, ali ima više primjera progresivne metatakse: *gulòbi, kukòti, godîna, jabûka, motîka, gledâla, plavâla*. Uz navedene primjere metatonije " > ^ u Bubnjarcima se nalaze i ovakvi: *besêda, po gâнку, čekam, stânem* pa i *dîhal, jèzik — jèzika, debèlišće, premètali*.

Na svem dvoakcenatskom području može se čuti i treći, dugouzlazni naglasak, ali on još nije usustavljen. Ista će osoba reći *kâdi* i *kâdi, velîdu* i *velîdu* (pa i *vèlîdu*), *têsati* i *têsati, sîće* i *sîće, sûsedi* i *sûsedi*, što je nesumnjivo posljedica utjecaja susjednih govora i standardnoga jezika.

Troakcenatski govori

Govori troakcenatskoga tipa prostiru se od već ocrtane granice prema sjeveru i sjeveroistoku, a granična su sela na troakcenatskoj strani: *Mahićno* (na lijevoj obali Kupe pored ušća Dobre), *Gornje Pokuplje* (na desnoj obali Kupe), *faškovo, Vrbanska Draga, Hrašće, Svetice, Gornji Oštri Vrh, Novaki Ozaljski, Dvorîšće Ozaljsko, Veliki Vrh, Brlog, Reštovo i Orljakovo* (na desnoj obali Kupe). Na lijevoj obali Kupe i u podžumberačkom kraju nema dvoakcenatskih govora.

Zajednička su naglasna obilježja većine troakcenatskih govora:

a) naglasni inventar s dva silazna (kratki i dugi) i jednim uzlaznim (dugim) akcentom: *òko, nèbo, sûša, mèsò, glâva, vîno*

b) neprenošenje kratkosilaznog sa središnjeg na prethodni kratki slog: *potòka, medvòdi, šenica, telica, kolèno, korìto, kopàti, oràti, pošikal, donèsal, pošikla, donèsla*

c) pojava tzv. kanovačkog akcenta: *òtac — óca, pòtok, médvid, vóda, žena, réci, téci, kádi, óvdi, dopéljal, kópal*

d) veoma velik broj primjera metatonije " > ^: *kúhar, pážulj, želúdac, lástavica, rúška, mëlja, kôža, vólja, vúsnica*

v lôzu, v zèmlju, v nôgu, z batìnum, s cèstum, na vòli, po sèli

sèla, rèbra, dvoriša (dvorišća), kolèna, korita

nòvi, vèliki, širòki, pobòžni, bogàti, lètni, oràci, šivàca, káčlji, tičlji, kokòšlji slabiji, stariji, pametniiji, bogatiji

trèci (trèti)

z mènnum, s tèbum, z nàmi, z vâmi, nîki, sâki

čujem — čúla, vídim — vídila, míslim — míslila, stànem — stála, kúpujem, tríba

Na troakcenatskom teritoriju ima i govora s prednaglasnom duljinom. Oni imaju samo dio tih zajedničkih crta. Među troakcenatskim govorima bez prednaglasne duljine znatnije se međusobno razlikuju istočna (Mahično, Ozalj, Trg, Podbrežje, Vrhovac) i zapadna (Vivodina) akcentuacija.

U istočnim je govorima dugosilazni veoma postojan: Gsg — *vodê, glavê, dobrê, mojê*, Isg — *vodûm, glavûm, dobrûm, mojûm*, Lpl — *po brigi, pri ljudi*, Ipl — *z ljudmî, zubmî, prez. — sidîm, kopâm, pekû, sikû*, (ali *pécem, síčem*), *divânîmu, popřvamu, mihûr, seljâk, simenski, lucki, sadê, orûde, ovdáj, nigdâr*.

U govoru Vivodine dugosilazni se pomaknuo s nastavačne ultime: Gsg — *vóde, glávê, dóbre, móje*, prez. *ído, grédo, tiéčemo, izgóri, dopiéljam*.

Na istočnom području se razlikuju dva pojasa: progresivniji, gdje se kratkosilazni češće pomiče sa središnjih slogova (Ozalj, Mahično): *lópova, dóbra je, pítati, prédite*, i konzervativniji, gdje pomicanja u takvim primjerima nema: *lopòva, dobrà je, pitàti, predíte*. Konzervativniju zonu i nekoliko sela iz one progresivnije karakterizira i dosljedno provođenje metatonije u ž. r. jd. radnih pridjeva: *prèla, opàla, ftònala, kosila, kopàla* (Trg, Podbrežje, Vrhovac, Požun) — nasuprot *prèla, opàla, ftònala, kòsila, kopàla* (Podgraj, Jaškovo, Mahično). Granica te izoglose upravo je i granica uopće gotovo dosljednog provođenja kajkavske metatonije. Na desnoj obali ta izoglosa zahvaća *Trg, Polje, Zorkovac* i ova zapadna ozaljska sela: *Boševac, Goli Vrh, Fratrovac, Novake, Dvorišće, Donji Ostri Vrh, Ilovac*.

I u vivodinskom govoru je česta metatonija " > ^: *gòska, tòča, v lôzu, v zièmlju, sàz šbico, z mânò, s tábò, vèljiko, nêki, čákat, čujem, sètîmo se, dèlam, ftònila, trèba* itd., ali i u primjerima izvan poznatih Ivšičevih kategorija: *dîm, pèpel, rúbača, tèle, tèleta, telica, korìto, na oborišću, pretòčimo, dòbil* i dr.

Ima i dosta primjera regresivne metatakse dugosilaznog naglaska: *vòzmînka < vozminka, žerjáfka < žerjáfka, smèče < smečê, gòri < gorî, tièče < tiečê* i sl.

Dugouzlazni se čuje mjesto kratkosilaznog i u nekanovačkim pozicijama, u primjerima koji pokazuju izrazitu vezu sa slovenskim narječjima: *káča, žába*,

sobóta, nzeléjja, mladožénja, pióčinka, spodóbní, dopieljam, nuósimo, vuózimo, nuósili, vuózili, okriétali, dóšla, vóšla, priéšla, riékla. Ta pojava nije jednako prisutna na cijelom vivodinskom području, a i u istoga govornika mogu se čuti dublete kao *mladožénja* i *mladožénja, priéšla* i *priéšla*.

U vivodinskim se govovima dosljednije, nego u istočnima (Vrhovac, Ozalj) pomiče kratkosilazni sa središnjih slogova: *bógata, póčeka, bátkati* (prema ozaljskomu *bogàta, počika, batkàti*).

Dvoakcenatskim sustavom je okružen troakcenatski govor *Rosopajnika*. Taj govor se čuje u nekoliko zaselaka (*Pavičići, Lonjgari, Planina, Juratovci*) i gotovo je isti kao i priliski od kojega ga odvajaju Jakovci i Ladešić-Druga, a s troakcenatskim govovima na sjeveru (Ozalj, Mahićno) ima zajednički:

a) naglasni inventar: *šir, óko, pír, méso, gláva, vríme*

b) kanovački akcent: *órih, vóda, sélo, dóbra, béri, kádi, óvde*

Razlikuje se od njih po prenošenju kratkosilaznoga sa središnjih slogova: *pótoka, óriha, šenica, železo, zobat, vúdrit, própast, ódnest, pósic, dopeljat* (prema ozaljskomu: *potòka, oriha, šenica, želizo, zobati, vudriti, prepásti, odnésti, pošici, dopeljati*), zatim po pomicanju dugosilaznoga s nastavačne ultime: Gsg — *vóde, dáske, ciltne*, Isg — *vódum, daskum, ciltinum*, zbirne sr. r. — *mláde, sáde*, prez. *ležim* i po manjem broju metatonijskih primjera: *škópa, čišnja, sèla, vèsla, rēbra, kolēna, polēna, vretēna, mānum, níki, rižemu, trība* itd., ali i po metatoniji u jd. sr. roda: *dvorišće, strnišće, kosišće, sikirišće* (prema ribničko-netretičkom *dvoriše, strniše, kosiše, sikiriše*) i ozaljskom *dvoriše, strniše, kosiše, sikiriše*).

Troakcenatski govori s prednaglasnom duljinom

Među dvoakcenatskim govovima nisam zabilježio primjere za prednaglasnu duljinu. Od troakcenatskih čuvaju je žumberački čakavsko-kajkavski, ikavsko-ekavski govori, poznati iz radova Petra Skoka,² a pripadaju im i dvije važnije varijante prekrškoga govora:

a) sjeverna s oksitonezom u zatvorenim slogovima: *otác — óca — ocèm, potòk — potòka, komārci su ga, udril, okāpat, govorit* (Prekrižje, Medvenova Draga)

b) južna bez oksitoneze: *otac — óca — ocem, pótok — potòka, údril, okápat*, ali *dobra je* (Jezerine)

Karakteristike su obiju varijanata:

a) čuvanje prednaglasnih duljina: *zāstòr* (Jezerine: *zástor*) — *zāstòri, nāvòr* (*návor*) — *nāvòra, komārdc* (*komárac*), *vridnòst* (*vridnost*) — *vridnòsti, lipòga — lipòmu — lipìmi, divānila, opravdāvòla, brānit* (*bránit*), *okāpat* (*okápat*)

² Petar Skok, »Mundartliches aus Žumberak (Sichelburg)«, *AslPh*, 1911. i 1912; »Novi prilozi proučavanju govora žumberačkih čakavaca«, *Hrvatski dijalektološki zbornik*, knj. 1, JAZU, Zagreb, 1956.

b) prilična stabilnost dugosilaznoga: Gsg — *ženē*, Isg — *ženôm*, Gpl — *žen*, Lpl — *ženâ*, Gpl — *lišnjakôv*, *rogôv*, Dpl — *piščancêm*, Lpl — *loncî*, Ipl — *rogî*, NAVpl — *vrimêna*, *kolêna*, Gpl — *sêl*, *vrimên*; *težâk*, *jedanâjst*, *kojî*, *divânim*, *oblâčim se*, *štentâm*, *posudê*, *jagôde* (Medvenova Draga: *jagôde*)

c) neprenošenje kratkosilaznoga sa središnjih slogova: *petêji*, *obêda*, *vučâlaj*, *šenića*, *kudîlja*, *kolêno*, *dvorišće*, *ovâkvoga*, *donêst(i)*, *donêsla*, *kopâla*, *diljît(i)*

d) kanovački naglasak: *ôtac* (*otâc*) — *ôca*, *pôtok* (*potôk*), *žêna*, *sêlo*, *têle*, *oštrôga*, *oštrômu*, *mêtat* (*metât*), *dêni*, *ôvde*

Od govora Prekrižju na jug (Vrhovac, Ozalj), osim po prednaglasnoj duljini i oksitonezi, ovaj se govor razlikuje i po tom što mu je kvantiteta dugih naglašanih slogova postojanija, tj. duža, osobito u finalnom slogu (*žêna* — *ženē*) te po znatno rjeđim primjerima metatonije " > ^ (*po sêli*, *švôra*, *orjov*, *bogâtu*, *têški*, *kûvam*, *stjem*).

Jedna oaza s ostacima prednaglasnih duljina nalazi se i u luku rijeke Kupe. To je *kamanjski govor*, koji se inače akcenatski bitno ne razlikuje od ozaljskoga (tri akcenta, kanovački naglasak, česta metatonija, postojanost dugosilaznoga na ultimi i kratkosilaznoga na središnjim slogovima). Prednaglasna duljina u kamanjskom se može čuti u ovakvima primjerima: *zâstôra*, *nârêdan*, *pokâzâla*, *skûpljâli*, *popêvâle*. Da ta pojava iščezava, dokazuju primjeri: *zakričala*, *pîtala*, *pripovîdala*, *čûvali*, *takâli*.

Govor s četiri akcenta

Krajnji sjeveroistok ovim radom obuhvaćenoga područja pripada pribićkom govoru, gdje se usporedo s novijim dugouzlaznim naglaskom čuje i akut (saltans). U Pribiću stoga nalazimo ovakav naglasni inventar:

a) kratkosilazni: *sîr*, *ôko*, *mâti*

b) dugosilazni: *pîr*, *mêso*, *cîrkva*

c) dugouzlazni (s postupnim uzlaženjem tona): *kôtac*, *jûva*, *jegedûši*, *vrîme*

d) akut (sa skokovitim uzlaženjem tona): *čeripljê*, *korênje*, *večêrnica*, *svêtak*, *trênci*, *dôjti*, *izâjti*, *nâjti*, *okûrim*, *prešûplil*, *dopêljâl*, *napôjil*, *stêkli*, *mřzla*

Akut se manje čuje u Gornjem, a više u Donjem Pribiću. Akcenatski je sustav pribićkoga govora prilično pokoleban. S jedne strane, akuta nema tamo gdje bismo ga očekivali (*vodê*, *pîtam*), a s druge strane pojavljuje se alternativno s dugouzlaznim u kanovačkoj poziciji (*vôzil* i *vôzil*, *dopêljâl* i *dopêljâl*). Nerijetko se dubletira i s dugosilaznim (*cîrkva* i *cîrkva*, *klišća* i *klišća*).

Osim sačuvanog akuta osobine su pribićke akcentuacije:

a) postojanost dugosilaznoga: Gsg — *vodê*, Gpl — *drvi*, *purân*, *sadê*, *lovskî*, *velîm*, *poglê*, *nemôj*, *uvîk*; *drvâlnik*, *solâta*, *želêžde*

b) neprenošenje kratkosilaznoga sa središnjih slogova: *potôka*, *šenića*, *kolêno*, *dvorišće*, *odmorîti*, *sušîti*, *dopêljâla*, *poskočîli*, *posîkal*, *zgorîlo*

c) kanovački akcent: *kôlac*, *žêna*, *sêlo*, *kôga*, *kômu*, *kôpat*, *donêsi*, *vôzil*

d) čestoća metatonije " > ^: *rûška*, *pûška*, *mâčka*; Isg — *kîšum*, *batînum*, NAVpl — *lêta*, *vrimêna*; *otâva*, *najzgodnîja*, *odmorîla*, *sušîla*

Pregled izabranih akcenatskih tipova

Ribnik

posikal — posikla, čüla, kòsila, kòpala, pokāzala
 leteī, pečem, mlātīdu
 žēna, Gsg — žēne, jāgoda, Gsg — jāgode, souša
 kòlac — kòlca, òrih — òriha, zāstor — zāstora
 kòleno — kòlena NAVpl, leišće

Zadobarje

posikal — posikla, čüla, kòsila, kòpala, pokāzala
 pečem, mlātiju, leteī
 žēna — ženē, jāgòda — jāgòde, souša
 kòlac — kòlca, òrih — òriha, zāstor — zāstora
 kòleno — kolēna, leišće

Bubnjarci

posikal — posikla, čüla, kòsila, kòpala, pokāzala
 lēti, pečem, mlātiju
 žēna — žēne, jāgòda — jāgòde, sūša
 kòlac — kòlca, òrih — òriha, zāstor — zāstora
 koljēnu — koljēna, listje

Rosopajnik

posikal — posikla, čüla, kòsila, kòpala, pokāzala
 letī (i lēti), pečem, mlātiju
 žēna — žēne, jāgoda — jāgode, sūša
 kòlac — kòlca, òrih — òriha, zāstor — zāstora
 kòleno — kolēna, lišće

Kamanje

posikal — posikla, čüla, kòsila, kòpala, pokāzala
 letī, pečem, mlātīdu
 žēna — ženē, jāgoda — jāgode, souša
 kòlac — kòlca, òri(h) — òriha, zāstor — zāstora
 kulēnu — kulēna, lišće

Podgraj (Ozalj)

posikal — posikla, čüla, kòsila, kòpala, pokāzala
 letī, pečem, mlātiju
 žēna — ženē, jāgoda — jāgode, sūša
 kòlac — kòlca, òri(h) — òriha, zāstor — zāstora
 kolēno — kolēna, liše

Požum (Ozalj)

posìkəl — posìkla, čùla, kosìla, kopàla, pokâzala
letì, péčẽm, mlâtiju
žéna — ženê, jâgoda — jâgode, sùša
kólac — kólca, óri(h) — oriha, zástor — zástora
kolèno — kolèna, liše

Trg

posèkəl — posèkla, čùla, kosìla, kopàla, pokâzala
péčẽm, mlâtiju, letì
žéna — ženê, jâguda — jâgude, sùša
kólac — kólca, óref — orèva, zástor — zastòra
kuljènu — kuljèna, liše

Prekrižje

posìkəl — posìkla, čùla, kòsila, kopàla, pokâzàla
péčẽm, mlâtidu, letì
žéna — ženê, jâgoda — jâgode, sùša
kolac — kólca, orij — oriya, zāstòr (zástor) — zāstòra
kolèno — kolèna, lišće

Pribić

posìkəl — posìkla, čùla, kosìla, kopàla, pokâzala
péčẽm, mlâtidu, letì
žéna — ženê, jâgoda — jâgode, sùša
kólac — kólca, órif — oriya, zástor — zastòra
kolèno — kolèna, lišće

Vivodina

posèkəl — posèkla, čùla, kòsila, kopàla, pokâzala
piéčẽm, mlâtido, letì
žéna — žéne, jâguda — jâgude, sùša
kólac — kólca, óre — oréja, zástor — zástora
kolèno — kolèna, lišće

Zaključak

Pregled akcenatskih odnosa na srednjepokupskom i podžumberačkom tlu uvjerljivo pokazuje da je taj kraj imao nekoć jedinstveni stari troakcenatski sustav (‘, ^, ~), koji je rezultirao promjenama kakve su poznate i u čakavskoj i u kajkavskoj akentuaciji. Na najvećem dijelu ovoga teritorija stari je akut zamijenjen dugosilaznim ili, rjeđe, novim dugouzlaznim naglaskom. Sudeći po primjerima Križanićeve akcentuacije, vjerojatno je akut iščeznuo u ovim govorima već u 17. st. Postojanje akuta u samom sjeveroistočnom kutu ovoga

područja, u pribićkom govoru, treba pripisati kajkavskom utjecaju susjednoga prigorskog dijalekta. Prednaglasne duljine sačuvali su doseljenički govori u Žumberku i na žumberačkim obroncima, a u manjoj mjeri i starosjedilački kamanjski. Ti kamanjski relikti svjedoče da je nestajanje prednaglasne duljine novija pojava.

Svi ti govori, bez obzira na to da li su starinački ili doseljenički, i akcentuacijom pokazuju kajkavsko-čakavske interferencije.

Svakako se frekventnija metatonija " > ^ može smatrati kajkavskom, a češća regresivna metataksa " čakavskom crtom. Kretanje tih izoglosa potkrepljuje ovu tvrdnju. Kajkavski metatonijski val, snažan na sjeveroistoku, na međi s prigorskim govorima (Pribić, Krašić, Trg), šireći se prema jugozapadu gubi snagu na obalama Kupe (metatonija u ž. r. jd. glagolskog radnog pridjeva prelazi Kupu obuhvaćajući samo desetak sela na desnoj obali), slabi na području Hrašća, Jaškova i Mahićna, a zatim još više u govorima Ribnika, Rosopajnika, Netretića i Zadobarja. U suprotnom smjeru slabi tendencija prenošenja kratkosilaznog naglaska sa središnjih slogova. Najjača je na krajnjem jugozapadu dvoakcenatskoga čakavsko-kajkavskoga područja: *oženim se, zabavit se, pògin't, dōnesal, nāmetat, šēn'ca, kòr'to* (Generalski Stol, Duga Gora), slabi prema sjeveroistoku: *oženim se, zabavit se, pogimit, doněsal, namētat, šēnica, kòrito* (Duga Resa, Netretić, Ribnik) i nestaje na području frekventne metatonije: *oženim se, zabaviti se, poginati, doněsəl, nametāti, šēnica, korīto* (Ozalj, Trg, Podbrežje, Vrhovac).

Iako se granica dosljednijeg provođenja kajkavske metatonije ne poklapa sasvim s granicom dvoakcenatskog i troakcenatskog sustava, ipak se može reći da je ta metatonija izrazitija karakteristika troakcenatskih govora, dok je regresivna metataksa kratkosilaznog naglaska značajna crta dvoakcenatskoga sustava. Tako bi se crta koja odvaja dvoakcenatske od troakcenatskih govora mogla smatrati međom koja dijeli čakavsko-kajkavske od kajkavsko-čakavskih govora. Međutim, to vrijedi za starinačke govore, tj. govore Netretića, Zadobarja, Hrašća, Mahićna, Jaškova, Ribnika, Kamanja, Bubnjaraca, Ozlja, Trga, Podbrežja, Vrhovca, Krašića i Pribića. Iako je i pučanstvo tih krajeva bilo pod udarom migracija izazvanih turskim provalama, očito tu nije bilo masovnijih doseljavanja koja bi utjecala na razvoj govora. Uvjeravaju nas u to stari urbari i drugi spisi, a i organska povezanost tih govora s prigorskom kajkavštinom na sjeveroistoku i čakavštinom na jugozapadu.

Za dvoakcenatski sustav u luku rijeke Kupe može se reći da pripada novijem čakavskom dvoakcenatskom sustavu koji je poznat u nekim govorima ličke, gradišćanske i otočke čakavštine,³ s tom razlikom što nije lišen kajkavskih crta, tj. relativno frekventne metatonije (" > ^), koja je na to tlo prodrła dosta davno, svakako već u doba Jurja Križanića, kako pokazuje Moguševa analiza Križanićeve akcentuacije (*ptičji, kòzji, kràvji* i dr.).⁴ Dulje zadržā-

³ Milan Moguš, *Čakavsko narječje*, Školska knjiga, Zagreb, 1977, str. 63.

⁴ Milan Moguš, »Križanićevi naglasci, Život i djelo Jurja Križanića«, *Zbornik radova*, Zagreb, 1974, str. 245—246.

vanje nekih arhaičnih crta u zadobarskim selima lako je opravdati geografskom izolacijom Zadobarja (šumovit kut između Kupe i Dobre), a u Bubnjarcima utjecajima susjednih vivodinskih i belokrajinskih govora.

Konzervativnija akcentuacija sjevera i sjeveroistoka navodi na zaključak da je zamjena naglasnih mjesta na jugozapadu prije provedena i imala za posljedicu samo dva naglasna na novom mjestu jer je već prije toga u svim pozicijama akut zamijenjen dugosilaznim naglaskom (*glāvā > glāva, glāvē > glāve, ženā > žena, sūša > sūša, otāc > otac*). Znatno kasnije pomicanje kratkosilaznog akcenta u sjevernim govorima imalo je kao posljedicu novi naglasak (˘) najprije na dugim a potom i na kratkim slogovima. Akut je zamijenjen dugosilaznim prije tih promjena i stoga se u novom naglasnom inventaru našao novi uzlazni akcent, kojemu, kao i u novoštokavskoj akcentuaciji, ton postupno uzlazi.

Više čakavskih nego kajkavskih crta sačuvali su doseljenički troakcenatski govori. To je rosopanjski u luku rijeke Kupe i prekriški pod samim Žumberkom. Rosopanjski troakcenatski otok u dvoakcenatskom moru, slikovito govoreći, sačuvao je svoje osebnosti vjerojatno zahvaljujući donekle i svojoj brdskoj izoliranosti, ali u prvom redu zato što Rosopančani nisu u luku rijeke Kupe od davnine, nego su prebjegli »iz Mužkovca ispod Velebita nedaleko od Orlove«, kako to stoji u staroj glagoljskoj listini, vjerojatno već 1538,⁵ a i zato što su kao slobodnjaci imali povoljniji društveni status od okolnih kmetova starosjedilaca. Imajući u vidu Križanićevu ribničku akcentuaciju, pretpostavljam da se u 17. st. u netretičko-ribničkom govoru već izvršila zamjena akuta sa silaznim naglaskom u svim položajima, a tako je po svoj prilici bilo i s govorom doseljenih Rosopančana s time što je već u prijašnjoj njihovoj postojbini pri prvoj promjeni naglasnog mjesta nastao novi uzlazni naglasak novoštokavske prirode. Kada se kratkosilazni pomicao na prethodni kratki slog, iskorišten je postojeći naglasni inventar, tj. produljio se slog s naglaskom iz poznatih razloga.⁶

Sudeći po brojnim listinama, doseljeno je i žiteljstvo Prekrižja, Medvenove i Čunkove Drage, i to iz »Vrhovja« a i drugih »mista onkraj Bišća«.⁷ Premda dosljednije čuvanje oksitoneze i prednaglasne duljine ne poriče izravnu vezu s govorima troakcenatskog sistema na jugu (Vrhovac), mala zastupljenost metatonije (˘ > ˘) uvjerava nas (naravno, i s drugim jezičnim osobinama) da je prekriški govor doseljenički i da je svoju izuzetnost očuvao iz sličnih razloga kao i rosopanjski. Ako je i ostalo starinaca u prekriškim selima, oni su se, kao manjina, stopili s doseljenom većinom.

Izuzetan je i pribički govor. Jače naslonjen na kajkavske govore (Slavetić, Kupčina, Krašić), ali ne mnogo manje i na pokajkavljene žumberačke i podžumberačke čakavce (Prekrižje, Čunkova Draga, Kostanjevac), govor u Pribiću se razvio kao vrlo osebujna mješavina. Njegova akcentuacija, kao i

⁵ Radoslav Lopašić, *Oko Kupe i Korane*, Matica hrvatska, Zagreb, 1895, str. 236—237 (bilješka).

⁶ Milan Moguš, *Čakavsko narječje*, str. 61.

⁷ Radoslav Lopašić, *Hrvatski urbari*, I, Zagreb, 1894.

fonetsko-fonološki sustav (akavski refleks poluglasova, štokavski izgovor afrikata, ikavsko-ekavski refleks jata, protetičko v, zamjena h > v, j itd.) pokazuju da su na ovom tlu jezični kontakti urodili osobitim rezultatima, da je na razvoj pribićkoga govora podjednako djelovalo starinačko i doseljeno stanovništvo te je i danas vidljiva veza toga govora sa žumberačkom pokajkavljenom čakavštinom i s prigorskom akavskom kajkavštinom. Zbog svega toga ne može se ovaj govor uvrštavati među čiste kajkavske govore, kako je to učinio P. Skok.⁸

Još je osobujniji vivodinski govor. Iako se po akcentuaciji (i ne samo po njoj) jako razlikuje od susjednih starinačkih govora, i njega treba smatrati starinačkim. Svi poznati povijesni podaci govore tomu u prilog. Osobitosti vivodinskoga govora proizlaze iz mnogostoljetne tješnje povezanosti Vivodine sa susjednom Belom Krajinom. Gospodarska upućenost na Metliku, crkvene veze s ljubljanskom dijecezom i status posebne sućije na posjedima ozaljske vlastele svakako su bili odlučni činitelji u razvoju idioma vivodinskih sela, koji — osobito na svojim rubovima — pokazuje i vezu s kajkavsko-čakavskim susjedima.

Svi navedeni govori po izoglosi *posikal* — *posikla* mogli bi se uvrstiti u Ivšićevu II čakavsko-kajkavsku granu, ali ne pripadaju ni jednom od njegovih pet tipova.⁹ Međutim, to ne proturječi kriterijima njegove podjele, nego nas upućuje da u akcentuaciji srednjepokupskih i podžumberačkih govora tražimo one »neobuhvaćene varijacije«. Svakako je ovo područje u kojem se kajkavska i čakavska akcentuacija preklapaju.

⁸ Petar Skok, *Novi prilozi*, str. 217.

⁹ Stjepan Ivšić, »Jezik Hrvata kajkavaca«, *Ljetopis JAZU*, sv. 48, Zagreb, 1936, str. 80.